

Л. М. Костич

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та прикладної лінгвістики
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТИПОЛОГІЯ Й ТЕКСТОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ АТРИБУТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Стаття порушує питання про типологічну картину складних конструкцій означальної семантики зі сполучними словами коли, як, доки, поки. Розглянуто специфіку контекстуальних реалізацій досліджуваних структур, їх роль у формуванні когезії тексту. З'ясовано, що такі синтаксичні утворення репрезентують можливість установаження анафоричних, катафоричних, анафорично-катафоричних структурних зв'язків, забезпечують змістову єдність тексту. Матеріал для інтерпретації структури й функцій гіпотаксичних комплексів дібрано з творів українських письменників.

Ключові слова: складне речення, гіпотаксис, складнопідрядні речення з означальною семантикою, текст.

Постановка проблеми. Уже не одне десятиліття помітний науковий інтерес вітчизняних і зарубіжних мовознавців викликає текст і засоби його структурування. У працях Р. Барта [1], Р. Богранда і В. Дресслера [2; 3], Н.С. Валгіної [4], Т. Ван Дейка і Б. Кінча [5], І.Р. Гальперіна [6], Ф. Данеша [7], У. Еко [8], А.К. Мойсієнка [9], О.І. Москальської [10], О.О. Селіванової [11], М. Халлідея й Р. Хасана [12] та інших учених обґрунтовано теоретико-методологічні принципи й перспективи дослідження цієї проблематики, здійснено її практичну інтерпретацію. Водночас, попри значну кількість опублікованих розвідок та очевидні різноспрямовані вектори наукових пошуків, багато питань щодо механізмів функціонування в тексті такого його компонента, як складне речення, потребують окремого висвітлення. Необхідним є вивчення окремих типів речень, які в тексті позначені деякими особливостями функціонування й вияву властивих їм ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У мовознавчій традиції немає загальноприйнятої дефініції тексту й однозначних критеріїв потрактування цього поняття. Загалом текст розглядають, по-перше, як лінійну послідовність речень, які пов'язані формально, по-друге, як цілісне за змістом ієрархічне утворення, якому притаманна глибинна глобальна зв'язність. Визнаючи текст мовною одиницею вищого рангу, Л. Єльмслев характеризує його як

«упорядковану сукупність речень, що об'єднані різними типами лексичного, логічного, граматичного зв'язку, яка здатна передавати певним чином організовану й спрямовану інформацію. <...> складне ціле, яке функціонує як структурно-семантична єдність» [13]. На думку відомого структураліста, текст – це значуща первинна одиниця мови, безпосередня даність для будь-якого мовознавчого аналізу, оскільки мова існує передусім у формі текстів.

Лінгвісти одностайні в тому, що текст є своєрідною конфігурацією, змістову й структурну сутність якої відбивають цілісність і зв'язність – конструктивні ознаки будь-якого за типологічними характеристиками тексту. Цілісність (когерентність) тексту формують його тематичне, концептуальне, модальне спрямування, його комунікативно-змістова організація [14, с. 268]. Когезія необхідна для створення й розгортання текстової канви. Зв'язність (когезію) тексту, яку доречно розглядати як одну з вагомих передумов досягнення цілісності, маркують (а) зовнішні структуротвірні й власне мовні формально залежні компоненти (тобто лексичні й граматичні засоби) та (б) внутрішньозмістові характеристики [12, с. 11]. Зв'язним є «такий відтинок тексту, який містить інформацію, закладену в його попередніх компонентах» [15, с. 250]. Водночас текстові притаманні власні інтегральні характеристики, які не є сумою ознак його складників. Закономірності структурування

текстів інакші, аніж правила побудови речень. Одну з перших класифікацій репрезентованих у тексті зв'язків, у якій ураховано особливості реалізації зв'язності (тобто її наявності чи «позначувану відсутність»), а також формально-граматичні показники, запропонувала І.П. Севбо [16].

Досліджуючи будівельні ресурси й механізми породження тексту загалом, лінгвісти неодноразово порушували питання про роль складних речень в організації його змісту [17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24]. В арсеналі засобів, які реалізують когезію, формуючи або увиразнюючи континуум тексту, тобто репрезентоване в ньому логічне послідовне взаємно зумовлене розташування окремих фактів, подій, повідомлень і под., вагому роль відіграють складнопідрядні речення з означальними семантико-синтаксичними відношеннями. Характерною рисою таких структур є різне співвідношення семантичних і граматичних ознак, що є підставою для розмежування окремих типів із притаманною їм специфікою функціонування в тексті. Проблема типології та вивчення репрезентації гіпотаксичних означальних конструкцій на текстовому рівні є актуальною в контексті сучасних наукових мовознавчих пошуків.

Мета статті полягає в дослідженні текстотвірних реалізації складних конструкцій означальної семантики, компонентами яких є сполучні слова *коли, як, доки, поки*. Для досягнення цієї мети необхідно, по-перше, подати лінгвістичну інтерпретацію обраних для аналізу складнопідрядних речень з означальною семантикою, по-друге, класифікувати аналізовані складні речення за їх структурно-семантичними ознаками, по-третє, простежити особливості репрезентації окреслених синтаксичних одиниць у тексті. Звертаємо увагу, що в роботі залучено до аналізу також складні ускладнені структури, компонентами яких є розглядані синтаксичні конструкції.

Виклад основного матеріалу. Висвітленню питання про граматичну природу й особливості функціонування означальних гіпотаксичних утворень в українській мові присвячено достатньо наукової та навчальної літератури. Одним із перших описав такі речення О.О. Потебня. Характеризуючи позицію підрядних предикативних частин зі співвідносними словами щодо головних, учений виокремив зв'язок «чистої відносності» й запропонував таке його потрактування: «Чиста відносність, тобто цілковита

рівність за обсягом відносного займенника з ім'ям, якого він стосується (*человек, которого я видел*)», в українській мові може бути передана «або часткою *що*, або <...> який <...>. Постпозитивне *котрий* у значенні чисто відносного – під впливом російської літературної або польської» [25, с. 271]. Подібного розуміння природи таких конструкцій дотримувалися С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер, визнаючи, що «речення, сполучені підрядно», є «прикметникові», що «з огляду на зв'язь речень побічних з головними» вони належать до «речень відносних» [26, с. 117–119]. В. Сімович гіпотаксичні «прикметникові» конструкції тлумачить як «нерівнорядно-зложені речення (спійня речень)», у яких «побічне речення» пояснює ім'я та «є для нього прикметниковим додатком» [27, с. 410–411]. Тип речень зі сполучними словами, який є предметом нашого аналізу, виокремлює С. Смеречинський. Як спостеріг учений, відносні займенникові слова *де, куди, кудю, коли, звідки, як* тощо «мало властиві українській народній мові», оскільки названі сполучні засоби функціонують у «підрядних реченнях, коли вони в'яжуться з таким словом головного, що означає місце або час» [28, с. 206]. До прихильників цього твердження належить О.Є. Вержбицький, пор.: «Підрядні означальні, поєднані з головним відносними займенниковими прислівниками *де, куди, звідки, коли, як*, становлять менш поширену групу <...>». І далі: «<...> відносне слово *коли* може приєднувати підрядні означальні тільки до іменників з часовим значенням (підкреслення наше – Л. К.): *І день такий настає, коли наймення їхні Не раз проказані в нічній луганській млі* (М. Бажан)» [29, с. 201]. Однак фактичний матеріал засвідчує функціонування в мові складнопідрядних речень зі сполучними словами прислівникового походження *коли, як, доки, поки*, підрядні предикативні частини яких можуть пояснювати й такий іменник-підмет чи іменник-додаток головної предикативної частини, який не має значення часу [30, с. 208]. У певному сенсі це твердження корелює з міркуваннями Р.О. Христіанінової, що «уживані у вторинній приіменниковій позиції, тобто транспоновані у сферу атрибутивних семантико-синтаксичних відношень, сполучні слова *де, куди, звідки, коли, відколи, доки* <...> утрачають здатність виражати просторові та часові семантико-синтаксичні відношення між головною та підрядною предикативними частинами». Далі граматист констатує:

«<...> означальні семантико-синтаксичні відношення послідовно встановлюються лише при опорних іменниках – суб'єктних або об'єктних синтаксемах. При іменниках – локативних і темпоральних синтаксемах можуть виникати не тільки власне-атрибутивні, але й синкретичні означально-просторові й означально-часові семантико-синтаксичні відношення» [31, с. 134–135]. Очевидно, що в складнопідрядних реченнях з означальною семантикою підрядна частина характеризує опорний субстантив. У тому разі, коли в головній частині роль опорного компонента виконують іменники, які не мають значення часу, між предикативними частинами встановлюються власне означальні семантико-синтаксичні відношення, як-от: *Що ж то за народ, коли за свою користь не дбає і очевидній небезпеці не запобігає?* (М. Дочинець). Якщо опорними словами є «іменники на позначення часових проміжків у поєднанні зі вказівними займенниковими прикметниками *той, цей*, а в підрядній сполучні слова *коли, як, доки, поки*, тобто в головній частині маємо сполуки на кшталт *у той час, у ту хвилину, у ту мить, у той момент, у той день, у той рік, тим часом*, між предикативними частинами постають синкретичні означально-часові відношення» [31, с. 297]: *Рішив завзятий козак, і в той самий вечір, коли заклалася спілка з ханом, він пішов до найстаршого євнуха ханського гарему* (А. Кащенко).

Отже, обрані для розгляду складнопідрядні конструкції граматисти зазвичай кваліфікують як означально-часові, не вдаючись до їх детального аналізу. Ураховуючи досягнення мовознавців і власні напрацювання, маємо підстави констатувати, що реалізація означальної семантики в складнопідрядних реченнях із займенниковими прислівниками *коли, як, доки, поки* відбувається неоднаково, що уможливорює їх детальнішу класифікацію [33, с. 94–103]. Окреслений тип речень репрезентують кілька структурно-семантичних різновидів.

Перший різновид становлять конструкції з означально-поширювальною підрядною предикативною частиною: «опорне слово ((прикметник) іменник), сполучне слово (*коли, як, доки, поки*)» [(Adj) + S, Pron_{Adv} (*коли/як/доки/поки*)]. У головній частині таких речень вказівний займенниковий компонент (*той, такий*) відсутній. Спроби його вставити спричиняють змістові видозміни конструкції, звужуючи інформацію. Водночас опорний іменник як семантично ціл-

ком незалежний не потребує такої конкретизації змісту. Зокрема, сполучне слово *коли* дорівнює сполучці «у той (ту)/цей (цю) + опорний іменник» або може корелювати з вказівним займенниковим прислівником *тоді*. Наприклад: *Далі все відбулося, мов у страшному сні, коли не можна ні в що втрутитися і нічого змінити* (В. Шкляр). Пор., також: *До роботи хлопців підганяти не доводиться, самі стараються, щоб виконати норму в ранкові години, доки ще спека не вдарила* (О. Гончар). *Заснув, чи забуття огорнуло; з годину, поки син дрімав, були всі тихо в хаті, навшпиньках переходили і розмовляли пошепки* (В. Барка).

Якщо підрядний складник гіпотаксичних утворень належить до іменника, який виконує роль обставини часу, то в такому реченні реалізується, по-перше, часове співвідношення подій, по-друге, характеристика означуваного часового відтинку, як-от: *Саме про це й говорили вони холодного осіннього вечора, коли пролунав телефонний дзвоник* (Є. Кононенко). Такі конструкції дотичні до тих, у яких підрядна частина деталізує темпоральну семантику, як-от: *Місячної ночі, коли тихо коливались осінні хвилі і бриніли вогкі вітри, човен стояв одинокою, забутою примарою* (М. Хвильовий).

У реченнях *Нудне очікування, доки потяє рушить з місця, й монотонний контакт коліс з рейками сприятимуть в цьому* (О. Вахній); *Щастя, доки й живу на світі!* (О. Гончар) можна відновити приховану інформацію, яку містить еліпсована імпліцитна ланка («(яке) триває доти»). Тому синтаксичні одиниці такого зразка, попри структурну подібність, не належать до аналізованого різновиду.

Другий різновид репрезентують конструкції з означально-уточнювальною (означально-конкретизувальною) підрядною предикативною частиною: «(*той; цей*) + опорне слово (іменник), сполучне слово (*коли; як; доки; поки*)» [(Pron_{Adj} (*той/цей*)) + S, Pron_{Adv} (*коли/як/доки/поки*)].

Наявність чи відсутність займенникового компонента *той/цей* не впливає на зміст складнопідрядних речень. Вагомою ознакою таких гіпотаксичних утворень є семантична недостатність головної частини, зокрема, через синсемантичність опорного іменника як її обов'язкового компонента, який потребує розкриття свого змісту. Прикладами можуть слугувати такі речення: *Це був той випадок, коли немає змоги винести товариша з поля смерті* (В. Шкляр); *Особливо страшними бувають пороги в той час, коли*

на Дніпрі схопиться так звана смуга вітру (Д. Яворницький). Лише **до цього обрію, доки** око вхопить, ці прикмети мають силу (О. Гончар). **Того дня, як** прийшов він на світ, повсюди лежали неторканно-білі сніги, і сонце яро горіло над ними <...> (П. Загребельний). У реченні *Досі не знаю: як він догадався, по якій лоції прочитав, що я в такій кризі душевній, що тільки й вичікую моменту, як би кинути морехідку і взагалі пуститись берега?* (О. Гончар) сполучний компонент як доповнений часткою *би*, яка увиразнює бажаність здійснення дії, вираженої дієсловом.

Виокремлювальну функцію можуть виконувати також якісні чи порядкові (один, єдиний, перший, останній і под.) прикметники, як-от: *Настав той гіркий час, коли все навколо ламається і ніщо ні до чого не пасує* (Ю. Андрухович); *Треба виждати довший час, поки ввійдуть кожна по своїй вазі в землю, тоді можна й поєднати їх навечно* (П. Загребельний); *Рибу добували з річки, а м'ясо на ловах у пуці, куди Родим брав Сивоока чи не від найпершого дня, як той задомовився в нього <...>* (П. Загребельний).

Конкретизатором поняття (реалії), названого опорним субстантивом, слугує означальне займенникове слово *весь* (весь, увесь), яке, крім того, позначає цілковите охоплення чим-небудь. Наприклад: <...> *сонця не стало видно за птаством, що не переставало літати й кричати весь час, доки дітвора перебувала на острові* (О. Гончар); *Коли стрічалися, то очі відводили і про іскусственный дощ, замість Божого, мовчали весь час, поки я там робила* (В. Барка); *Він говорив безуважно весь той час, поки вони спускалися по сходах, <...>* (П. Загребельний). У реченнях *Протягом кількох годин, доки штабні писарі нашвидку оформляли в паперах передачу, всі уже пересіли на коней* (О. Гончар); *За тих кілька секунд, поки і Анна, і Беда дійшли до них, Франц встиг зауважити зміну кількох тисяч різних лиць на голові панка <...>* (Т. Прохасько) роль опорного компонента виконує цілісна сполука.

Конструкції цього типу, у головній частині яких наявні темпоральні іменники, що виконують функцію обставин часу, відбивають часове співвідношення дій головної та підрядної частин: одночасність або часову послідовність. Наприклад: *Тепер я картав себе, що не застрелив сотника Завірюху того останнього дня, коли він приїхав до нас із Гордієнком і Середою, щоб вирушати на Звенигородку* (В. Шкляр).

До третього різновиду зараховуємо конструкції з означальною якісно-характеризувальною підрядною предикативною частиною: «(такий) + опорне слово (іменник), сполучне слово (коли)» [(Pron_{Adj} (такий)) + S, Pron_{Adv} (коли)].

Займенникове слово *такий*, ужите в головній предикативній частині, означає характеристики, властивості тощо, розкриті в підрядній частині. Воно бере участь у творенні катафоричного зв'язку. Наприклад: *Настає такий момент у житті, коли нічого вже не можеш виправити* (Л. Костенко). Посилення якісної семантики за допомогою допоміжного атрибута можна простежити в реченні *Наглядач теж дивився разом з усіма на підлогу переляканий – хто це в такий короткий час, поки він одвхнувся, змалював йому весь коридор* (І. Багрянний).

Роль опорного слова виконують також іменники, які не мають значення часу, як-от: *У такій ситуації, при такій хитавиці, коли все шкереберть летіло, не розгубився, швидко й точно поставив діагноз і майже без наркозу* (О. Гончар); *«Справді зловісне щось», – мимоволі подумає не один з молодих, бо море часом заганяє людину в такі скрути, коли навіть сучасний хлопець, інтелектуальний курсант, починає вірити в давні моряцькі прикмети* (О. Гончар).

Якщо підрядна частина співвіднесена з іменником-назвою певного знання, почування, властивості, стану, ознаки і под., то вона конкретизує відповідне знання або увиразнює стан, названу властивість чи ознаку, як, наприклад, у реченні *Адже це великий досвід братерства, коли всі разом ділять єдине лихо* (Ю. Андрухович). В українській мові підрядний складник розгляданих гіпотаксичних утворень корелює з конструкцією «щось полягає в тому, що...», «щось характеризується тим, що...», наприклад: *Таке огидне відчуття, коли не можеш слова згадати. Наче готуєш на незнайомій кухні: де тут сіль? Де лавровий лист?* (Г. Вдовиченко).

У композиційній структурі тексту марковане речення виконує функцію анафорично-катафоричної скріпи: анафорично має стосунок до повідомлення про причини з'яви неприємного стану; катафорично спрямоване до наступного повідомлення-порівняння з можливою співвідносною ситуацією.

До четвертого різновиду належать конструкції з означальною конкретизувально-ототож-

нювальною підрядною частиною: «*той/цей самий* + опорне слово (*іменник-темпоратив*), сполучне слово (*коли; як*)» [Pron_{Adj} (*той/цей*) + Pron_{Adj} (*самий*) + S, Pron_{Adv} (*коли/як*)].

Для ілюстрування окресленого різновиду пропонуємо такі речення: *У той самий час, коли в церкві шаліли розбишаки, зірвався сильний вихор, а за ним жаклива злива* (Ю. Винничук); *Взагалі, як переказують тут старі люди, Крим постає у той самий день, як Господь створив «твердь та видиме небо»...* (Остап Вишня). У розгляданих конструкціях послідовно функціонує займенникове слово *самий*, яке увиразнює тотожність, часовий збіг позначуваного опорним словом поняття й повідомлення підрядної частини. Закономірною є контамінація темпоральності й атрибутивності, оскільки опорний іменник-темпоратив виконує обставинну функцію.

У складній конструкції *Пізнім вечером в понеділок, 25 жовтня, тої самої днини, як московських князів батуриці не впустили в город, Мотря, заткнувши за пояс штилет і зазброївшись добрим пістолетом, скрадалася до старих воріт* (Б. Лепкий) відтворено дві ситуації (пропозиції), нерівноцінні в змістовому плані. Очевидно, що більш значущими є події, описані в головній предикативній частині, яка відбиває основну пропозицію. Пропозиція, зосереджена в підрядній ланці, доповнює смислову картину головної частини (а також конструкції загалом) через ототожнення з одним із її компонентів. У таких реченнях реалізовано семантику одночасності описуваних подій.

П'ятий різновид репрезентують конструкції з означальною конкретизувально-уподібнювальною підрядною предикативною частиною: «*такий самий* + опорне слово, сполучне слово (*як*)» [Pron_{Adj} (*такий*) + Pron_{Adj} (*самий*) + S, Pron_{Adv} (*як*)].

Особливістю синтаксичної організації розгляданого різновиду є наявність означального займенникового компонента *самий*, який підкреслює подібність між тим, що називає опорний іменник, і тим, що в підрядній частині набуває конкретизації. Як приклад пропонуємо таке речення: *Якщо довго вдивлятися в той самий предмет, то перестаєш його бачити, думаєш зовсім про інше або й зовсім ні про що не думаєш, відчуваєш цілковиту нездатність твого мозку до бодай найменшого зусилля, перетворюєшся на такий самий неживий предмет, як і той, що маєш перед собою* (П. Загребельний). Використовуючи аналізова-

ний різновид гіпотаксичних утворень наприкінці багатоконпонентної конструкції, автор певним чином підсумовує, узагальнює думку, репрезентовану в попередніх предикативних частинах.

Шостий тип репрезентують конструкції з означальною виокремлювально-прирівнювальною підрядною предикативною частиною: «*саме (акурат; якраз; точно) той/цей (самий)* + опорне слово (*іменник*), сполучне слово (*коли*)» [Pron_{Adv} (*саме/акурат/якраз/точно*) + Pron_{Adj} (*той/цей (самий)*) + S, Pron_{Adv} (*коли*)]. Наприклад: *Це саме той момент, коли треба вдарити лихом об землю!* (О. Гончар). <...> *Європе потрапила першою з-поміж усіх західних медій дати матеріал про «Помаранчеву революцію», – акурат у той самий день, коли вона розпочалася!* (О. Забужко). *Якби вчив латину малий Чіпка, то промовив би, дивлячись на довгу низку скривавлених підкорених: “Vea viktes” – «Горе переможеним», але був це саме той випадок, коли незнання латини пішло на добре, і тому Чіпка принаймні себе не вважав переможеним* (Д. Білий).

Речення визнають традиційним граматичним засобом когезії, для якого текстотвірна функція є провідною. Сукупність речень реалізує основні ознаки тексту, формує цілісне висловлення за допомогою такої структурної, змістової й комунікативної організації, що забезпечує органічне поєднання текстових складників структурно-семантичного і структурно-композиційного рівнів відповідно до авторських намірів.

Функцію текстотворення може виконувати усе складнопідрядне речення й лише його підрядний складник. Гіпотаксична конструкція загалом слугує засобом текстотворення, якщо підрядна частина деталізує, доповнює інформативно завершену головну частину. Наприклад:

Фрамуга під стелею відкрита дні й ночі, ми її не зачиняємо. Особливо свіжо вечорами, коли я зі свого ліжка, відсунувши книжку, спостерігаю, як змінюється колір неба в отворі між високими тополями за лікарняним корпусом – від блакитного до темного оксамиту. Під ранок повітря в палаті бадьорить (Г. Вдовиченко «Запах скошених кульбабок»).

Текстотвірні функції підрядної частини очевидні в тому разі, коли вона (а) апелює до повідомленої чи наступної інформації, (б) повторює зміст попередніх речень (препозитивного контексту) або прогнозує розгортання подій, (в) містить смислові чи граматичні скріпи (лексичні засоби, анафоричні й катафоричні компоненти тощо), які створюють умови для смис-

лового розгортання тексту й маркують його структурну зв'язність.

Прикладом до цієї тези може слугувати фрагмент діалогу з оповідання О. Гавроша «Жертва любові»:

– *Чи не замолода ваша акула пера? – блиснув посміх із сивих куцуватих брів.*

– *Пане Петре, це той випадок, коли кажуть: із молодих та ранніх. Стьопа був на практиці в Одесі і так сподобався редакції, що його запросили на роботу. Тож сьогодні він працюватиме з вами.*

Шляхом нанизування розгляданих гіпотаксичних означальних конструкцій, автори створюють динамічний текст, у якому за допомогою ланцюжкового зв'язку, а також імплікації легко відтворюваних змістових блоків реалізують наскрізну тему («наскрізна тематична прогресія» – термін Ф. Данеша [7]), як-от:

– *Це були періоди, коли СРСР кудись у черговий раз сунув свої війська чи ракети, – почули у відповідь. – У 1953-му і 1961-му роках під час берлінських криз, коли радянські танки йшли по вулицях Будапешта і Праги, під час Карибської кризи, [коли було розміщено ракети на Кубі], [під час кризи], коли «совєти» ввели війська до Афганістану, [під час кризи], коли СРСР став першим розміщувати ракети з ядерними боєголовками в НДР і Чехословаччині... (В. Лис «Дорога 1429–2014»).*

Контамінацію ланцюжкового й паралельного міжфразових зв'язків демонструє фрагмент, який на тлі ширшого контексту збігається зі складним синтаксичним цілим: *І ось того історичного дня, коли Павло Іванович Печеніг і Адам Васильович Колосальний прийшли на телебачення, щоб у прямому ефірі розповісти виборцеві, як вони сильно люблять батьківщину, як вони вболівають за інтереси народу, які вони достойні звання народного депутата, у той самий день і в тому ж самому місці* *намічалось просто шалене видовище, яке просто не могло не затмарити їхнього виходу на телеекран* (М. Гримич «Варфоломієва ніч»). Ампліфікація підрядних складників відбиває просту лінійну тематичну прогресію, що можемо простежити лише в першій частині прикладу. У такий спосіб автор розгортає інформацію, яка структурно й за змістом співвідноситься з паралельно розташованими в тексті складнопідрядними конструкціями – маркерами паралельного зв'язку. Розгляданий текст репрезентує прогресію з двома довільними темами. У його структурі складнопідрядне

речення з означальними семантико-синтаксичними відношеннями (тип, аналізований у статті) виконує виразну текстотвірну функцію.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, констатуємо: складні атрибутивні конструкції зі сполучними словами *коли, як, доки, поки* демонструють неоднакові структурно-семантичні ознаки, що є підставою для виокремлення шести різновидів. Досліджувані синтаксичні одиниці засвідчують різні текстові реалізації (анафоричні, катафоричні, анафорично-катафоричні), спрямовані на формування структурної зв'язності та єдиної цілісної теми тексту.

Перспективним є дослідження складних атрибутивних конструкцій у комунікативно-прагматичному вимірі.

Список використаної літератури:

1. Барт Р. Лингвистика текста. Новое в зарубежной лингвистике. Москва, 1978. Вып. 8. С. 442–449.
2. Beaugrande R. New foundations for a science of text and discourse: cognition, communication, and the freedom of access to knowledge and society. New Jersey, 1997. 670 p.
3. Beaugrande R.A., Dressler W.U. Introduction to Text Linguistics. London; New York, 1981. 270 p.
4. Валгина Н. Теория текста: учебное пособие. Москва, 2003. 280 с.
5. Дейк Т.А. ван, Кинч В. Стратегия понимания связанного текста. Новое в зарубежной лингвистике. Москва, 1988. Вып. 23. С. 153–211.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования: монография. Москва, 2007. 144 с.
7. Daneš F. Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. Textlinguistik / Hrsg. von W. Dressler. Darmstadt, 1978. S. 185–192.
8. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів. Львів, 2004. 384 с.
9. Мойсієнко А. Мова як світ світів. Поетика текстових структур. Умань, 2008. 280 с.
10. Москальская О.И. Грамматика текста. Москва, 1981. 183 с.
11. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев, 2002. 336 с.
12. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. London, 1976. 374 p.
13. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. Новое в лингвистике. Москва, 1960. Вып. 1. С. 264–389. URL: <http://www.classes.ru/grammar/148.new-in-linguistics-1/source/worddocuments/4.htm> (дата звернення: 05.03.2018).
14. Dijk T.A. van. Studies in the Pragmatics of Discourse. Hague, 1981. XII, 331.

15. Брчакова Д.О. О связности в устных коммуникациях. Синтаксис текста. Москва, 1979. С. 248–262.
16. Севбо И.П. Структура связного текста и автоматизация реферирования. Москва, 1969. 135 с.
17. Запорожцев В.И. Опыт рассмотрения особенностей функционирования союзных сложносочинённых предложений в тексте. Синтаксис текста. Москва, 1979. С. 29–35.
18. Ткач О.В. Роль местоименно-относительных предложений в организации метатекста. Русская филология. Украинский вестник. Харьков, 2000. № 3–4 (17). С. 119–121.
19. Бороздина Ю.Е. Textoобразующие потенции и контекстуальные реализации сложноподчинённых предложений с союзами недифференцированного значения: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Елец, 2003. 27 с.
20. Плоткіна М.Г. Синтаксис складного речення в романах Дж. Остін: структурний та функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2010. 20 с.
21. Волобуєва О.О. Виразальні потенції складно-підрядних речень із підрядним компонентом причини (на матеріалі сучасної української художньої прози). Лінгвістичні дослідження. Харків, 2014. Вип. 37. С. 57–64.
22. Голтвеницька М.В. Текстотвірні й виразальні можливості складнопідрядних речень із підрядним відповідності в сучасній українській художній прозі. Лінгвістичні дослідження. Харків, 2014. Вип. 38. С. 83–89.
23. Фарина Н.Г. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури в художній прозі Івана Франка: дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2014. 217 с. URL : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/dis_faryna.pdf (дата звернення: 03.03.2018).
24. Мамалига А.І. Синтаксис тексту. Різун В.В., Мамалига А.І., Феллер М.Д. Нариси про текст: теоретичні питання комунікації і тексту. Київ, 1998. 336 с. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=14> (дата звернення: 05.03.2018).
25. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. Москва, 1968. Т. III. 551 с.
26. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень, 1914. 202 с.
27. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ Ляйпціг, 1919. 584 с.
28. Смеречинський С. Нариси з української синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою. Харків, 1932. (Фотопередрук з післясловом Олекси Горбача). Мюнхен, 1990. 263 с.
29. Вержбицький О.Є. Складне речення. Курс сучасної української літературної мови. Київ, 1951. Т. II. С. 142–359.
30. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови: підручник. Київ, 1965. Ч. II. 283 с.
31. Христіанінова Р.О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: монографія. Київ, 2012. 368 с.
32. Фигуровская Г.Д. Системные связи сложноподчинённых предложений с определительными и временными придаточными. Рациональное и эмоциональное в русском языке. Москва, 2016. С. 94–103.

Костыч Л. Н. Типология и текстовые реализации атрибутивных конструкций

В статье рассматривается вопрос о типологии сложных предложений атрибутивной семантики, в составе которых функцию средств связи выполняют местоименные наречия коли, як, доки, поки. Исследуемые конструкции описываются в аспекте их реализаций в тексте и роли в формировании когезии. Установлено, что сложные синтаксические единицы анализируемой семантики демонстрируют возможность образования анафорических, катафорических, анафоро-катафорических структурных связей, обеспечивают смысловое единство текста. Материал для интерпретации структуры и функций гипотаксических комплексов извлечен из произведений украинских писателей.

Ключевые слова: сложное предложение, гипотаксис, определительные придаточные предложения, текст.

Kostych L. M. Typology and text realizations of attributive structures

The article raises the issue about the typology of attributive clauses with the connective words коли, як, доки, поки. Text realizations of attribute structures and their role in organization of cohesion of text are defined. Complex syntactic units of the analyzed semantics demonstrate the ability to establish anaphoric, kataphoric, anaphora-kataphoric structural ties and ensure the semantic unity of the text. The material for interpreting of the structure and functions of hypotactic complexes is extracted from the literary works of the Ukrainian writers.

Key words: compound sentence, hypotaxis, attributive clauses, text.